

**Medwecka Zofia, Arszyński
Marian, Lehmann Janusz**

**Przegląd zagranicznych czasopism
konserwatorskich**

Ochrona Zabytków 19/4 (75), 74-80

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH *

MALTECHNIK, TECHNISCHE MITTEILUNGEN FÜR MALEREI UND BILDPFLEGE. Wyd. Georg D. W. Callweg, München. Kwartalnik.

Rocznik 71 (1965).

Zeszyt 1, stron 26, ilustracje.

C. Skodlar, *Organische Öle in der Künstlerfarbe (Oleje organiczne w farbie artystycznej)*, s. 1—4, 1 il. Krótka wzmianka o historii wprowadzenia do malarstwa artystycznego techniki olejnej (b-cia van Eyck, A. da Messina) poprzedza charakterystykę wad tej techniki (przesunięcia tonów, zmiany w barwnikach, rysy i ściemnienia całej powierzchni) wynikających z utleniania oleju. Podane podjęte próby zaradzenia w. wym. wadom poprzez zastosowanie już w dzisiaj produkowanych farbach olejnych: olejów schnących (lniany, makowy, orzechowy) lotnych olejków, żywic, balsamów i wosków. W załączeniu wykres stosowania różnej ilości spoiwa (oleju) w zależności od rodzaju pigmentu. Stwierdzenie, że farba biała ma zasadnicze znaczenie dla malarstwa w technice olejnej, wymaga wg autora własnoręcznego jej sporządzenia (receptura wykonania farby z bieli ołowiowej).

K. Wehlte, *Lammfellroller in der Hand des Künstlers (Walek ze skórki jagnięcej w ręce artysty)*, s. 4—7, 2 il. Wyczerpujący opis sposobu zakładania gruntów malarskich, uzyskujących fakturę tzw. „skórki pomarańczowej” przez użycie zamiast pędzla wałka ze skórki jagnięcej lub karakułowej (dawniej eksport do Niemiec zach. z USA, obecnie produkcja f-my „Comet” w Ravensburgu). Opis uwzględnia kolejność faz zakładania podgruntu (klej glutynowy na zimno o konsystencji galarety, nakładany na płótno szpachlą lub klej z dyspersji żywicy sztucznych) i gruntu właściwego z wypełniaczem (spoiwa analogiczne do stosowanych w podgruncie, jako wypełniacz litopon lub biel tytanowa).

J. Josefik, *Übertragung einer Wandmalerei in Husopeče (Przeniesienie malowidła ściennego w Husopeče)*, s. 7—18, 10 il. Sprawozdanie z transferu malowidła ściennego „Zaśnięcie NMPanny”, poch. z 1500—1505 r. (Przebieg transferu będącego przedmiotem artykułu opublikowano uprzednio w wersji polskiej, por.: J. Josefik, F. Sisel, Przeniesienie malowidła ściennego z Husopeče, „Ochrona Zabytków” XVII (1964), nr 3 (66), s. 36).

Wiadomości techniczne.

Redakcja, „Oxyd” oder „Oxid” („Oxyd” albo „Oxid”), s. 18—19. Wyjaśnienie zmiany pisowni w j. niemieckim nazwy „tlenek” z dawnej „Oxyd” na obecnie obowiązującą „Oxid”.

K. Wehlte, *Wachs-Doubliermassen und Gemäldefirnisse (Woskowe masy dublujące i werniksy do malowideł)*, s. 19—20. Uwagi o stosowaniu wymienionych w tyt. mas i ich recepturach: wg Doerner'a (100 „białej” kalafonii, 30 ol. terpentynowego, 10 wosku pszczelego, 20 terpentyny weneckiej lub 100 „białej” kalafonii, 30 ol. terpentynowego, 10 wosku pszczelego, 20 pokostu lnianego), Wehlte'go (100 kalafonii, 10 ol. terpentynowego, 30 terpentyny modrzewiowej, 50 wosku pszczelego lub 125 kalafonii, 45 ol. terpentynowego, 30 terpentyny modrzewiowej, 45 wosku pszczelego), stosowanej w Anglii (20 kalafonii, 40 wosku pszczelego, 40 kredy — do dublowania na stole ogrzewanym), w Niemczech Zach. (55 kalafonii, 3 terpentyny modrzewiowej, 35 wosku pszczelego, 7 wosku Carnaub'a, wzgl. zamiast kalafonii żywica sztuczna z cykloheksanonem „AW 2”). Dane do stałe aktualnego problemu werniksu końcowego na powierzchni obrazu. Używa się żywicy sztucznej z cykloheksanonem „AW 2” w świeżo rektyfikowanym ol. terpentynowym (1:3), z dodatkiem wosku pszczelego wzgl. w mieszaninie (1:1) z żywicą damarową w olejku terpentynowym (1:3), żywicę damarową lub „AW 2” w benzynie lakowej (150/180) albo ol. terpentynowym. Dokładny opis procesu nanoszenia werniksu (rozpylacz, pędzel) uzupełniają spostrzeżenia dot. werniksu „AW 2” w środowisku klimatycznym wywołującym tzw. ślepnięcie werniksów.

Doniesienia z przemysłu.

R. Rhodius, *Hält modernes Papier keine 200 Jahre? (Czy terazniejszy papier nie przetrwa 200 lat?)*, s. 21.

Recenzje

R. Büll, *Vom Wachs*, Farbwerke Hoechst AG, Frankfurt (M)-Hoechst. (Denninger), s. 21—23.

H. G. Müller, *Einführung in die Technologie der Malerfarben*, München 1964, s. 152, 4 tabl. kol. (K. Wehlte), s. 23.

Verband Deutscher Gemälderestauratoren (VDGR) (Związek Niemieckich Konserwatorów Malowideł), W. Brückner, *Vorschläge zur Ausbildung der Restauratoren (Propozycje dot. kształcenia konserwatorów)*, s. 23—25. Relacja z dyskusji nad szkoleniem konserwatorów, przeprowadzonej na Sesji Związku w Marburgu. W toku dyskusji wyłonił się projekt dwutorowego kształcenia: a) konserwatorów — wysoko kwalifikowanych fachowców, kierowników prac, rozpoczynających studia po maturze w specjalistycznym Zakładzie. Czas studiów ca. 5—6 lat: 4 semestry w uczelni (Akademia Sztuk Pięknych lub Wyższa Szkoła Rzemiosła Artystycznego), 1—2 lata praktyki w pracowni konserwatorskiej (muzealnej, konserwatorów

* Stały przegląd zagranicznych czasopism konserwatorskich obejmuje 11 wydawnictw, których zestaw

zamieszczono w z. 3 (62) rocznika XVI (1963) „Ochrony Zabytków” s. 69.

terenowych wzgl. wytypowanej przez Związek pracowni prywatnej), następnie 4 lata w pracowni Zakładu uczelni (Instytut Technologii Malarstwa w Stuttgarcie, Instytut Doerner'a w Monachium) albo w równorzędnym Instytucie zagranicznym z praktyką w czasie ferii semestralnych; b) techników-konserwatorów wzgl. pomocników konserwatorów, wykształcenie ogólne — szkoła podstawowa, średnia lub pośrednie świadectwo dojrzałości. Czas szkolenia ca. 7—8 lat: 2—3 lata nauki w przemyśle artystycznym (złotnictwo, mal. ścienne, rzeźbiarstwo itp.), dwa lata praktyki w pracowni konserwatorskiej (jak w p. a), 6 semestrów w Instytucie połączonych z praktyką w czasie ferii semestralnych, lub dalsze szkolenie w pracowniach. Z projektem szkolenia łączy się sprawa założenia Centralnej Biblioteki oraz przydzielanie stypendiów krajowych i zagranicznych. Poruszany temat dyplomów dla działających obecnie konserwatorów wykazał wiele różnic w zapatrywaniach i nie przyniósł rozstrzygających wniosków.

Krótkie wiadomości.

K. Wehlte, *Prof. Oertel Museumsdirektor in Berlin (Prof. Certel dyrektorem Muzeum w Berlinie)*, s. 25—26.

— w —, *Die Sicherung von Künstlermaterial (Zabezpieczenie materiałów artystycznych)*, s. 26. Ciągłe nieuregulowana sprawa jakościowych oznaczeń materiałów malarskich była tematem dwóch posiedzeń Normalizacyjnej Komisji Branżowej „Materiały malarskie” Niemieckiej Komisji Normalizacyjnej w jedno połączone z roczną sesją Towarzystwa Chemików Niemieckich w 1964 r. w Berlinie. Główne nieporozumienia plastyków i konserwatorów z przemysłem polegają na b. małych ilościach zapotrzebowanych przez nich materiałów w stosunku do ogólnej produkcji, której nie są stawiane wysokie wymagania.

e, *Internationale Farbtagung in Luzern 1965 (Międzynarodowa Sesja o farbach w Lucernie 1965)*, s. 26. Zapowiedź Kongresu mającego się odbyć w czerwcu 1965 r. pod hasłem „Farby z naukowego i praktycznego punktu widzenia”.

Zeszyt 2, stron 25, ilustracje.

R. E. Straub, *Ausbildung von Restauratoren im Stuttgarter Institut (Kształcenie konserwatorów w Instytucie Stuttgarcim)*, s. 33—37. Artykuł kontynuuje dyskusję nad problemem szkolenia konserwatorów, opublikowaną w poprzednim zeszycie „Maltechnik”, s. 23, i ma na celu zapoznanie dyskutantów z nowym planem nauczania w Instytucie Technologii Malarstwa w Stuttgarcie. Autor podkreśla szeroki zakres i specyfikę zagadnień konserwatorskich oraz ich dwukierunkowość (od artystycznych do ściśle rzemieślniczych, poprzez nauki ścisłe, przyrodnicze do historii i filozofii sztuki). Studia na Studium Zawodowym w Instytucie dzielą się na dwa okresy: 1) 2 semestry podstawowego szkolenia rzemieślniczo-konserwatorskiego w warsztacie-pracowni. Po ich ukończeniu praktykant przeprowadza proste prace z dziedziny konserwacji wg wskazówek Konserwatora-kierownika; następnie 2 lata praktyki w pracowniach konserwatorskich. 2) dalsze studia (szerokie omówienie wymogów, z których zasadniczym zdolności krytycznej oceny stylu i technologii dzieła sztuki) dające prawo objęcia stanowiska kierowniczego w pracowniach państwowych a obejmujące: a) wykłady (technologia i konserwacja malowideł i rzeźb; historyczno-warsztatowe i materiałowo-naukowe opracowania technik malarskich; zjawiska starzenia i zniszczeń; metody konserwacji; chemia i fizyka stosowana dla konserwatorów; naukowe aspekty konserwacji i badania obrazów tablicowych i rzeźb; historia sztuki), b) ćwiczenia (kopiowanie w technikach historycznych; badania malowideł i rzeźb przy zastosowaniu nauk przyrodniczych; zespołowe prace nad literaturą fachową; omawianie ważniejszych nowych zjawisk w zakresie sztuki i ochrony zabytków; seminarium historii sztuki; rysunek z natury i rysu-

nek aktu), w czasie 6 semestralnych studiów i 4-letniej praktyki. Limit 7 studentów. Artykuł zamyka wzmianka o krzywdzącym, niewłaściwym zaszeregowaniu konserwatorów w służbie publicznej do 7-mej grupy uposażeń (rzemieślnicza).

K. Wehlte, *Keillade, ein nützliches Gerät (Skrzynka klinowa pożytecznym przyrządem)*, s. 37—41, 4 il. Demonstracja za pomocą szeroko potraktowanych opisów i zdjęć fotograficznych (ilustrujących kolejność stosowania b. prosto skonstruowanego przyrządu drewnianego o budowie jakby leżącego imadła-stempla klinowego, służącego w pracowni konserwatorskiej do sklejanie pękniętych podobrazy drewnianych obrazów tablicowych niedużych formatów. Użyty do sklejanie desek szybkoschnący klej dyspersyjny tworzywa sztucznego „Bindan RS” lub „Bindan P” (do klejania śmigieł samolotowych, f-my Bindulin-Werk Chemische Fabrik, Führt i. B.) może być zastąpiony klejem glutynowym.

H. Weise, *Farbsystem der DIN-Farbenkarte DIN 6164 (System farb DIN-Karty Farby DIN 6164)*, s. 42—49, 5 il. Ujęte w formę graficzną i matematyczną wyjaśnienie zagadnienia normalizacji farb wg systemu DIN-Farbenkarte DIN 6164. Podkreślenie korzyści, jakie wynikają z oznaczeń farb w praktyce, jak: definicja jakiegokolwiek farby na podstawie przedstawionego systemu, określenie współdziałania farb, ustalenie różnic w odcieniach przez dane liczbowe i z tego się wywodząca tolerancja farb itp. 14 pozycji instrukcji urzędowych i literatury przedmiotu. Przypisek Redakcji zwraca uwagę na użyteczność systemu DIN-Farbenkarte dla malarzy i konserwatorów.

Wiadomości techniczne.

K. Wehlte, *Großstruktur von Malgründen (Gruboziarnista budowa gruntów malarskich)*, s. 50. Receptury sporządzania gruntów malarskich o fakturze zbliżonej do szorstkiego tynku, kładzionych na tkaninach i płytach pilśniowych. W. Bäumeister naśladując grunty Braque'a, używał gruntów emulsyjnych (patrz „Maltechnik”, z. 1/1955) wzgl. dyspersji sztucznych żywic z dodatkiem piasku, marmuru, bieli tytanowej lub fabryczny grunt „Plastodur” (f-my K. Herbert, Wuppertal-Barmen). Dzisiaj znane są — przebadane w Instytucie Technologii Malarstwa w Stuttgarcie — osiągalne w handlu grunty malarskie (wyliczenie zalet) „Capaplast” f-my Amphibolin-Werke, „Dinova” prod. Didier-Werke, „Lobalit” prod. Loba-Werke.

Doniesienia z przemysłu.

G. Penell, *Produkte der Deutschen Amphibolin-Werke für Künstler (Produkty Niemieckich Zakładów Amphibolin dla artystów)*, s. 50—52. Nadesłane przez pracownika Zakładów obszerne omówienie możliwości stosowania w malarstwie „Caparol'u” (polimeryzat emulsyjny, zmiekkzony przez kopolimeryzację z octanem winylu i dibutylomaleinatem) do gruntów malarskich i dyspersyjnych farb artystycznych. Charakterystyka wyż. wym. farb i gruntów, szereg receptur ich stosowania (techniki kryjące, laserujące, mieszane; osiągnięcie różnych efektów optycznych). Uzupełnienie omówienia stanowi tabelka farb AWA („AWA”-Farben) oceniająca wg systemu DIN 53952 stopień odporności farb na działanie światła (ogółem 16 farb, skala odporności od 1 do 8, przy czym 1 = mała odporność, 8 = wydatna odporność).

Recenzje.

R. Tü n g e l, *400 Jahre Kunst, Kultur und Geschichte im Prado*, Zürich 1964, s. 240, 146 il., (-R-), s. 52—53. P. Abraham a Santa Clara, *Die Bauleuthe*, München 1963, s. 64, 20 il. (K. Wehlte), s. 53—54.

Verband Deutscher Gemälderestauratoren (VDGR) (Związek Niemieckich Konserwatorów Malowideł), s. 54. Informacja o mającej się odbyć sesji Skandynawsko-Niemieckich Konserwatorów w Kopenhadze i Lubece w maju 1965 r.

Krótkie wiadomości.

K. Wehlte, Prof. Dr. Ing. Emil Lacroix †, s. 54—55.
- W -, Prof. Dr. Friedrich Winkler †, s. 55—56.

K. Wehlte, *Beschädigte Meisterwerke in Florenz (Mistrzowskie dzieła uszkodzone we Florencji)*, s. 56—57. Coraz częstsze fakty uszkodzenia dzieł sztuki lub ich kradzieży w muzeach, galeriach itp., zmuszają władze do podjęcia rewizji dotychczas stosowanych zabezpieczeń i reorganizacji służby ochronnej zbiorów udostępnionych zwiedzającym. W 1959 r. uszkodzono w Monachijskiej Pinakotece obraz Rubensa (żrącym środkiem chemicznym), w r. 1965 zostały w Galerii Uffizi we Florencji poważnie zniszczone 23 malowidła (wykaz części obrazów z podaniem miejsc uszkodzonych ostrym narzędziem). Prace konserwatorskie przy florenckich obrazach przeprowadzają tamtejsi konserwatorzy.

K. H. W., *Rekordpreis für Cézanne (Rekordowa cena za Cézanne'a)*, s. 57. Doniesienie o zakupieniu przez Galerię Narodową w Londynie obrazu Cézanne'a „Kąpiąca się kobiety”, ze zbiorów Pellerin'a, za 500 000 funtów.

(S. t. Z.), *Rembrandts Porträt seines Sohnes Titus (Portret Rembrandt'a jego syna Tytusa)*, s. 57. Wzmianka o zakupieniu wymienionego obrazu na licytacji Londyńskiego Domu Aukcyjnego przez Fundację Norton'a i Simon'a w Los Angeles.

G. A., *Vorgeschichtliche Malerei in Portugal (Prehistoryczne malowidło w Portugalii)*, s. 57. Komunikat o odkrytych malowidłach naskalnych sprzed 17000 lat w Escoural'u w prowincji Alenteja, na poł. od Lizbony.

Zeszyt 3, stron 26, ilustracje.

B. Hundhausen, *Styropor-Technik (Technika styropianowa)*, s. 65—72, 10 il. Charakterystyka stosowanego wielostronnie w budownictwie (srodek izolacyjny, dźwiękochłonny, dekoratorski) termoplastycznego polistyrenu pod nazwą styropor = styropian (wymiary i formy produkowanych płyt, inne nazwy spotykane w handlu, ciężar, możliwości obróbki). Formy uzyskiwane za pomocą specjalnie skonstruowanych narzędzi stapiających styropian w momencie zetknięcia się z wysoką temperaturą, nasunęły myśl zastosowania płyt z tego materiału do wykonywania negatywów dla reliefowych odlewów (w betonie, glinie, masach ceramicznych, plastycznych sztywnych tworzywach itp.) z możliwością powtórzeń seryjnych.

H. Hartung, *Maltechnik für neuzeitliches Gestalten (Technika malarska dla nowoczesnej twórczości)*, s. 73—75, 3 il. B. zwięzłe wyjaśnienie autora reprodukowanego obrazu pt. „T 1963 — E 38”, określające technikę jego budowy w kolejności: płótno lniane, grunt biały, grunt barwiony ciepłobrazowy na całej powierzchni, po wyschnięciu plamami natryskiwana farba błękitna, po wyschnięciu poprzedniej plamami natryskiwana farba czarna w której (niewyschniętej) następuje realizacja pomysłu malarskiego poprzez wydrapania czy pozostawianie śladów, smug, wykonywanych różnymi narzędziami; powłoka werniksu damarowo-woskowego. Grunty i farby dyspersyjne na tworzywie sztucznym. Uzupełniające uwagi Redakcji obejmują dane biograficzne H. Hartunga, rozwój artystyczny i charakterystykę jego dzieł.

K. Wehlte, *Standardisierungsprobleme über Künstlermaterial (Problem normalizacji materiałów artystycznych)*, s. 76—80. Z upadkiem cechów malarskich łączy się upadek jakości farb i materiałów malarskich, do czego przyczynił się i raptowny rozwój przemysłu i techniki w XIX w., równoległy z całkowitym zobojętnieniem artystów na sprawy technologii. Autor analizuje historię i charakter rozwoju dążeń do normalizacji farb artystycznych i innych materiałów malarskich w Niemczech od momentu powstania tego pomysłu (od zawiązania w 1884 r. w Monachium z inicjatywy Keim'a „Towarzystwa do wprowadzenia racjonalnych metod malarskich” i jego czasopisma „Technische Mitteilungen für Malerei”), poprzez wydanie w r. 1923 Trillicha „Deutsches Farbenbuch”, Nie-

miecką Ustawę o Farbach, Niemiecką Komisję do Spraw Farb, Instytut Technik Malarskich w Berlinie, Instytut Doerner'a w Monachium, aż do obecnie działającej Niemieckiej Komisji Normalizacyjnej. Omawiając krytyczną sytuację w wym. Komisji K. Wehlte podkreśla szeroko swój udział w jej pracach i wyminienia już zrealizowane jak np.: oznakowanie farb wg systemu DIN: Farbenkarte (patrz „Maltechnik”, r. b., z. 2, s. 42). Uwaga o znaczeniu stosowania oznaczeń normalizacyjnych poza materiałami malarskimi, zwłaszcza materiałów służących do konserwacji zabytków, jest podstawą sugestii powołania osobnej Komisji do prac normalizacyjnych nad tymi materiałami.

T. Brachert, *Probleme bei der Doublierung von Leinwandbildern (Problemy dublowania malowideł na płótnie)*, s. 80—81. Krytyka podanego w artykule dr. de Wild'a („Maltechnik”, z. 4/1964, s. 97) sposobu dublowania malowideł na płótnie. Wątpliwości budzi w tzw. „holenderskiej metodzie dublowania” wybór kleju do papierowego zabezpieczenia lica obrazu (klejster i roztwór żelatyny, ich właściwości). Następstwa wynikłe dla malowidła przy stosowaniu tego rodzaju zabezpieczenia (wyliczenie mogących powstać uszkodzeń) stawiają pod znakiem zapytania tę metodę, jakkolwiek ma ona i swe zalety (podkreślenie jej bezapelacyjnej użyteczności w wypadku miscalzkowatego zachowania warstwy farb i gruntu, zwłaszcza przy użyciu próżniowego stołu ogrzewanego). Krótki opis przystosowania stołu do tego typu prac uwzględnia uzyskanie doskonałej, nie zawsze pożądanej gładkości obrazu.

K. Wehlte, *Internationale Farbtagung, Luzern 1965 (Międzynarodowa sesja w sprawie farb, Lucerna 1965)*, s. 82—83. Relacja z przebiegu sesji zorganizowanej przez Szwajcarię. Kongres odbył się pod hasłem „Farby z naukowego i praktycznego punktu widzenia”. Udział wzięli przedstawiciele z 22 krajów, 450 uczestników (artyści-plastycy i konserwatorzy, pedagodzy, psychologowie, włókiennicy, chemicy, producenci). Wygłoszono 120 referatów. Recenzja dyskusowanego tematu oznaczania i systematyzacji farb: DIN 6164 — System stosowany w Europie i Munsell-System w USA. Sesja połączona była z wystawą najnowszej aparatury (jak np. fotometr spektralny, integrator, lampy Osram-Xenon-Impuls XJE 100, oprawy oświetleniowe o 7 rodzajach światła) i odnośnej literatury.

- w -, *Fachnormenausschuss „Farbe” (FNF) 1965 (Komisja Normalizacji Branżowej „Farba” („FNF” 1965)*, s. 83—84. Obrady Komisji we Freiburg'u w maju 1965 r. dotyczyły spraw organizacyjnych. Uczestnicy odbyli wycieczkę do Colmar'u, gdzie zapoznali się z pracami konserwatorskimi ołtarza M. N. Isenheimer'a.

Wiadomości techniczne.

K. Wehlte, *Enkaustik auf Leinwand (Enkaustyka na płótnie)*, s. 84—85. Pozycje bibliografii technicznej malarstwa enkaustycznego uzupełniają dane dot. sposobu ogrzewania różnorodnych podobraz i nagrzewanych przyrządów elektrycznych do nakładania farb o spoiwie woskowym (adresy producentów). Zalecenie stosowania syntetycznego wosku wzgl. szkolnych kredek woskowych.

K. Wehlte, *Dispersionsmalgründe (Dyspersyjne grunty malarskie)*, s. 85. Podane możliwości nabycia i stosowania wypełniaczy (różne odmiany bieli tytanowej, litoponu) do gruntów dyspersyjnych ze sztucznych żywic na płótnie (wykaz specjalności firm produkujących).

Doniesienia z przemysłu.

E. O. Hesse, *Kunstharz für Künstler (Sztuczna żywica dla artysty)*, s. 86. Nadesłana przez F-mę H. Schmincke u. Co., Düsseldorf-Grafenberg specyfikacja oferowanych gruntów malarskich o spoiwie dyspersyjnym polioctanu winylu i farb artystycznych z alkoholem poliwinylowym lub emulsją żywicy akrylowej „Primacryl”.

- R -, *Künstlerfarben auf Kunststoffdispersionsbasis (Farby artystyczne na bazie dyspersji sztucznych tworzyw)*, s. 86—87. Poprzedzona krótką charakterystyką właściwości dyspersji tworzyw sztucznych informacja o stosowanych w malarstwie sztalugowym i ściennym, obecne produkowanych farbach dyspersyjnych jak: niemieckie „Primacryl”, f-my H. Schmincke u. Co, Düsseldorf-Grafenberg, „Lucacryl” f-my Schoenfeld u. Co., Düsseldorf, angielskie „Polymer Colours” f-my Reeves, francuskie „Paris flash-couleur” Lefranc’a.

Recenzje.

K. Wehlte, *Malen mit Wasserfarben*, Ravensburg 1964, s. 76, 18 il., (G. Schorer), s. 87.

H. H. Pars, *Noch Leuchten die Bilder*, Hamburg 1964, s. 424, il., (K. Wehlte), s. 87—88.

Verband Deutscher Gemälde restauratoren (VDGR) (Związek Niemieckich Konserwatorów Malowideł), s. 88. Komunikat o odbyłym w maju w Kopenhadze i Lubece Kongresie. Udział wzięło 31 konserwatorów (z Danii, Norwegii, Szwecji, Finlandii, Włoch i Niemiec). Odczytano 14 referatów. Wycieczki zabytkoznawcze, zwiedzanie pracowni konserwatorskich.

Krótkie wiadomości.

K. Wehlte, *Prof. Dr. Paul Coremans †*, s. 88—89.

(a f p), *Ein Gemälde von Raffael in Brasilien entdeckt (Malowidło Raffaella odkryte w Brazylii)*, s. 89.

- w -, *Bewachung von Kunstwerken (Strzeżenie dzieł sztuki)*, s. 89—90. Notatka sprowokowana faktem uszkodzenia 23 malowideł w Galerii Uffizich we Florencji. Z powodu niedostatecznego zabezpieczenia dzieł sztuki w muzeach, galeriach i kościołach i zbyt małej liczby dyżurujących strażników w ciągu ostatnich 8 lat zginęło we Włoszech 5000 dzieł (z czego 700 określono jako szczególnie wartościowe; odzyskano 20% skradzionych obiektów). Projekty władz włoskich dot. zmiany istniejącego stanu rzeczy.

Der „blaue” Montag („Niebieski” poniedziałek), s. 90. Wyjaśnienie gezyzy popularnego w Niemczech powiedzenia, przytoczonej za pracy E. F. Ploss’a „Buch von alten Farben”, Heidelberg u. Berlin.

Zeszyt 4, stron 26, ilustracje.

R. E. Straub, *Nachteile des Doublierens auf dem Vacuum-Heiztisch und Wege zu ihrer Behebung (Usterki dublowania na ogrzewanym stole próżniowym i drogi do ich likwidacji)*, s. 97—102, 3 il. Jedną z zasadniczych wad dublowania obrazów na płótnie przy zastosowaniu ogrzewanego stołu próżniowego jest długi okres przetrzymywania malowidła w wysokiej temperaturze, 65°C. Skonstruowany i używany od r. 1964 w Instytucie Technologii Malarstwa w Stuttgarcie uchylny ogrzewany stół próżniowy pomysłowym ulepszeniem skraca o połowę czas oddziaływania temperatury na obraz. Dokładny opis budowy stołu uzupełniony ilustracjami zapoznaje z jego prostą zasadą działania polegającą na obrotowym uchyleniu cieplnej płyty bez wyłączenia próżni. Drugą wadą dublowania przy użyciu stołu — możliwość odbicia się na powierzchni obrazu ziarna płótna — została usunięta przez zastosowanie folii poliesterowej i odpowiednio regulowanego podciśnienia. Literatura przedmiotu.

H. Brämmer, *Vacuum-Packung für Bildtafeln (Uszczelnienie próżniowe dla obrazów tablicowych)*, s. 102—104, 1 il. Metoda stosowania próżni przy ze-

spalaniu sypkich, odpryskujących warstw farb na spaczonych wzgl. parkietowanych obrazach deskowych. Zasada polega na usunięciu niebezpiecznego jednostronnego obciążenia, co uzyskano przez równomierne ciśnienie ze wszystkich stron obrazu. Wyjaśnienie działania, opis leżącego „worka” z folii polichlorku wynilidenu, w którym umieszcza się obraz, uzupełnia przejrzysty schematyczny rysunek z literowym oznaczeniem poszczególnych części składowych.

H. Goppelt, *Verbessertes Gerät für Styropor-Technik (Ulepszony sprzęt do techniki styropianowej)*, s. 104—109, 3 il. Kontynuacja techniki omawianej w z. 3 b. rocznika „Maltechnik”, s. 65. Ulepszony przyrząd to elektryczna kolba lutownicza z wymiennymi nasadkami, których rozmaity kształt pozwala uzyskiwać różnorodne efekty linii przy wycinaniu i modelowaniu w styropianie.

P. Mayer-Speer, *Harzglasstechnik (Technika lanej żywicy)*, s. 109—116, 9 il. Na ciekawe efekty plastyczne pozwala technika tzw. lanej lub wylewanej żywicy. Autor rozróżnia 4 możliwości działania optycznego w tej technice: przezroczystość, refleksyjność, emaliowość i strukturę reliefową, których sposób uzyskania kolejno przedstawia, uzupełniając go przepisami gruntu, porządku wylewania żywicy epoksydowej (pod nazwą „Disbon-Glasklebe” U 41 lub U 52, prod. Disbon-Gesellschaft, Ober-Ramstadt) instrukcją jej używania i doboru odpowiednich barwników.

Wiadomości techniczne.

K. Wehlte, *Künstlerfarben auf Kunststoffbasis (Farby artystyczne na bazie sztucznego tworzywa)*, s. 117. Uwagi odnoszące się do farb dyspersyjnych, ich właściwości (niemieckie „Primacryl”, AWA-Farben, angielskie „Polymer-Colours”) i stosowania. Odnośne instrukcje podają producenci (jak np. f-ma Schoenfeld u. CO. i Schmincke u. CO. w Düsseldorfie) wzgl. publikacje (w USA przez R. O. Woody’ego).

K. Wehlte, *Bezugsquellen für Lenzin (Pochodzenie gipsu naturalnego)*, s. 117—118. Informacja o możliwości nabycia gipsu (adresy).

Krótkie wiadomości.

gstr, Stg. Ztg., *Zufall im bildnerischen Schöpfungsakt (Przypadek w akcie tworzenia obrazu)*, s. 118—119. Omówienie myśli przewodniej i treści referatu pod wyż. wym. tytułem, wygłoszonego przez Prof. H. W. Janson’a z Nowojorskiego Uniwersytetu.

Stuttgarter Zeitung, Riemenschneider-Altar in Rothenburg wieder am angestammten Platz (Ołtarz Riemenschneider’a w Rothenburg’u znowu na miejscu swego pochodzenia), s. 119. Doniesienie o przywróceniu dzięki pracom konserwatorskim m.in. pierwotnej kolorystyki ołtarza (barwa naturalnego drewna lipowego) i jego ekspozycji w katedrze Św. Jakuba w Rothenburg’u.

K. Wehlte, *Eine bedeutende Kokoschka-Landschaft für Hamburg (Cenny krajobraz Kokoschki dla Hamburga)*, s. 119—120. Komunikat o nabyciu dla hamburskiej Kunsthalle przez prywatnego fundatora obrazu Kokoschki „Drezdeńskie Nowe Miasto”. - R -, *Der Tip des Tages (informacja dnia)*, s. 120.

Zofia Medwecka

*

Rocznik XXIII (1965).

Zeszyt 1, stron 80, ilustracje.

R. Pfister, *Die Denkmalpflege und der moderne Verkehr (Ochrona zabytków a zagadnienia nowoczesnej komunikacji)*, s. 1—19.

DEUTSCHE KUNST- UND DENKMALPFLEGE.
Wyd. Vereinigung der Landesdenkmalpfleger in der Bundesrepublik Deutschland, München — Berlin.
Ukazuje się dwa razy w roku.

W nawiązaniu do ilustrowanej licznymi przykładami i cytataми charakterystyki narastania trudności komunikacyjnych w latach 1874—1964, rzutuujących niekorzystnie na zagadnienia urbanistyczne i konserwatorskie, autor omawia krótko współczesną, katastrofalną sytuację, dochodząc do radykalnego wniosku, że jedynym realnym sposobem rozwiązania problemu jest całkowite zamknięcie zabytkowych ośrodków staromiejskich dla ruchu i postoju pojazdów mechanicznych, z wyjątkiem wozów dostawczych i środków masowej komunikacji miejskiej.

T. Gebhard, *Denkmalpflege und Verkehrsprobleme in München (Ochrona zabytków a problemy komunikacji w Monachium)*, s. 20—28, 6 il.
Po omówieniu przemian układu urbanistycznego z pierwotnego osiowego na obecny — radialny, w wyniku czego nastąpiło ogromne zagęszczenie ruchu w centrum miasta, a wiele ulic i placów przeznaczonych do ruchu wewnętrznego uzyskało — z dużą szkodą dla ich wartości zabytkowej — charakter arterii przelotowych komunikacji tranzytowej, autor analizuje szczegółowo szereg wybranych elementów urbanistycznych z uwzględnieniem ich stanu współczesnego i sytuacji, w jakiej się znajdują w wyniku założenia planowanej obwodnicy.

F. Oswald, *Zur Stellung der neugefundenen Kirche von Hersfeld in der Baugeschichte des Klosters (W sprawie miejsca zajmowanego przez nowo odkryty kościół w Hersfeld w dziejach budowy klasztoru)*, s. 29—34, 5 il.

Autor uzupełnia nowymi faktami artykuł H. Feldkellera zamieszczony w poprzednim roczniku czasopiśma i podejmuje dyskusję z niektórymi jego tezami, co prowadzi do próby nowych ustaleń — np. wcześniejsze datowanie tzw. „kościółka X”, identyfikacja tzw. „budynku B” jako dzwonnicy itp.

H. Fitger, *Die Freilegung mittelalterlicher Male-reien im nördlichen Seitenschiff von Unser-Lieben-Frauenkirche zu Bremen (Odsłonięcie średniowiecznych malowideł w północnej nawie bocznej kościoła NMP w Bremie)*, s. 34—36, 2 il.
Sprawozdanie z odkrycia i odsłonięcia spod licznych nawarstwień fragmentów średniowiecznych malowideł sklepiennych o motywach ornamentalnych i figuralnych.

H. Reuther, *Das Schloss Herzberg am Harz und seine Wiederherstellung (Zamek Herzberg w rejonie Gór Harcu i jego odbudowa)*, s. 37—44, 7 il.
Krótki opis i historia zamku pochodzącego w swym głównym zrębie z XVI i XVII w. oraz charakterystyka przeprowadzonych dotychczas prac konserwatorskich (skotwienia murów, częściowa wymiana ich substancji, konserwacja i rekonstrukcja pierwotnej kolorystyki fasad itd.).

W. Genzmer, *Die denkmalpflegerische Instandsetzung der Muttergotteskapelle in Neufra (Konserwatorska rewalforyzacja kaplicy NMP w Neufra)*, s. 45—50, 6 il.

Artykuł przedstawia historię kaplicy zbudowanej w 1591 r. i charakteryzuje jej formę architektoniczną, co stanowi podstawę do próby ustalenia budowniczego (H. Kuzberger). W nawiązaniu autor omawia przebieg prac konserwatorskich i porządkujących, w wyniku których przywrócony został pierwotny wygląd wnętrza, m. in. przez odsłonięcie belkowego stropu, uzupełnienie ceramicznej posadzki, konserwację głównego ołtarza z 1592 r. i usunięcie późniejszych ołtarzy bocznych oraz odsłonięcie i konserwację figuralnej i ornamentalnej polichromii wnętrza z 1592 r., która przypisana została Baltusowi Moll.

G. Schelling, *Die Instandsetzung der Westfassade des Neuen Schlosses in Schleissheim 1959—1962 (Restauracja zachodniej fasady Nowego Pałacu w Schleissheim 1959—1962)*, s. 51—61, 9 il.
Przedstawienie szczegółów historii obiektu (zbudowany w pocz. XVIII w.; 1816 przebudowa zachodniego

ryzalitu w formach klasykistycznych), stanowi punkt wyjścia do wnikliwej charakterystyki przesłanek, które stanęły u podstawy decyzji, aby zniszczonego wypadkami wojennymi ryzalitu nie odbudowywać w formach klasykistycznych, lecz pierwotnych barokowych, udokumentowanych bogatymi materiałami ikonograficznymi.

M. Kühn, *Der Grosse Garten in Herrenhausen und sein „architektonischer Bezugspunkt“ — zu dem Projekt von Arne Jacobsen (Wielki Ogród w Herrenhausen i jego „architektoniczny punkt odniesienia“ — w związku z projektem Arne Jacobsena)*, s. 62, 4 il.
Artykuł polemiczny, przynoszący krytykę projektu przewidującego zbudowanie w jednym z najciekawszych ogrodów barokowych w Niemczech, dużego, nowoczesnego pawilonu na miejscu nie istniejącego już pałacu, celem restytucji brakującej dominanty architektonicznej i stworzenia platformy widokowej z usługowym zapleczem.

E. Denninger, *Naturwissenschaftliche Untersuchung an dem Vorhang des Barocktheaters von Schloss Ludwigsburg (Badania technologiczne kurtyny barokowego teatru w zamku Ludwigsburg)*, s. 66—67, 1 il.
Charakterystyka podobrazia, gruntów, barwników i techniki malarskiej kurtyny wykonanej w 1770 r. przez zespół malarzy pod kierownictwem I. Colomba.

E. Schulze-Battmann, *II Congrès international des architectes et techniciens des monuments historiques (II Międzynarodowy kongres architektów i konserwatorów zabytków)*, s. 68—70.
Szczegółowe omówienie kongresu, który odbył się w Wenecji, w dniach 25—30 V 1964.

H. Kreisel, *Sitzung der Landesdenkmalpfleger am 10 Dezember 1964 in Hannover (Posiedzenie konserwatorów krajowych w Hannoverze w dniu 10 grudnia 1964 r.)*, s. 70—71.
Sprawozdanie z posiedzenia, na którym rozpatrywano sprawę szkolenia młodych kadr konserwatorskich i stanu prac przygotowawczych do wystawy UNESCO.

Recenzje.

W. Bornheim gen. Schilling, *Rheinische Höhenburgen*, „Jahrbuch für 1961/63 — Rheinische Verein für Denkmalpflege und Heimatschutz”, Bd. 1—3, Neuss 1964, (H. Kreisel), s. 72—73.

W. Hotz, *Burg Wildenberg im Odenwald*, Amorbach 1963, (H. Kreisel), s. 73.

J. J. F. W. van Agt und W. Marres, *De Monumenten van Geschiedenis en Kunst in Zuid-Limburg*, Deel I, (De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Deel V, De provincie Limburg; Derde Stuk: Zuid-Limburg, uitgezonderd Maastricht), S'Gravenhage 1962 (A. Gebessler), s. 74.

F. J. Reichert, *Die Baugeschichte der Benediktiner-Abteikirche Tholey*, (Veröffentlichungen des Inst. f. Landeskunde des Saarlandes Bd. 3), Saarbrücken 1961, (W. Haas), s. 74—75.

J. Büchner, *Die Spätgotische Wandpfeilerkirchen Bayerns und Österreichs*, (Erlanger Beiträge zur Sprach- und Kunstwissenschaft, Bd. 17), Nürnberg 1964, (F. Dambek), s. 75—76.

R. Kömstedt, *Von Bauten und Baumeistern des fränkischen Barocks, aus dem Nachlass herausgegeben von H. Reuther*, Berlin 1963, (H. Kreisel), s. 76—77.
Planung, Städtebau und Denkmalpflege, „Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege”, Sonderheft (Doppelheft) 3/4. 1964, Wien 1964. (H. Kreisel), s. 77—78.

Personalia.

E. Lacroix †, (H. Ginter), s. 78—79.

Zeszyt 2, stron 70, ilustracje.

L. Hager, *Der Schlossgarten zu Schleissheim (Ogród pałacowy w Schleissheim)*, s. 81—94, 9 il.

Artykuł dotyczy jednego z najciekawszych i najlepiej zachowanych zespołów ogrodowych z przełomu XVII i XVIII w. i w oparciu o stan obecny i nieznane dotychczas materiały archiwalne analizuje jego formę artystyczną (elementy włoskie, francuskie i niderlandzkie), jednocześnie omawiając dokładnie poszczególne etapy rozwoju koncepcji przestrzennych i architektonicznych tego zabytku, realizowanych według projektów kolejnych architektów (E. Zuccalli, C. Carbone, C. Desgots, D. Girard).

C. h. Bauer, *Schicksale des Gartens im XIX Jahrhundert und die Probleme der Wiederherstellung (Losy ogrodu w XIX stuleciu i problemy jego rekonstrukcji)*, s. 94—101, 4. il.

Autor omawia zniszczenia i zniekształcenia, jakich ogród doznał w ciągu XIX i XX w., analizuje system wodny i charakteryzuje prace zmierzające do przywrócenia pierwotnego wyglądu założeniu.

H. Kreisel, *Gedanken eines Denkmalpflegers bei einer Russlandreise (Refleksje konserwatora z okazji podróży po Rosji)*, s. 102—107, 8 il.

Wrażenia z podróży po europejskiej części ZSRR, w których autor charakteryzuje krótko organizację służby konserwatorskiej i omawia szereg realizacji konserwatorskich w dziedzinie architektury, podkreślając z uznaniem ich wysoki poziom i akceptując ich historyzujący charakter wyływający ze specyficznych uwarunkowań społecznych.

G. Binding, *Die Benediktiner-Klosterkirche Helmarshausen — Grabungsbericht 1964 (Kościół klasztoru benedyktynów Helmarshausen — sprawozdanie z prac wykopaliskowych w r. 1964)*, s. 108—117, 4 rys., 13 il.

Omówienie kierowanych przez autora prac wykopaliskowych, w wyniku których zostały odkryte liczne i ciekawe fragmenty kościoła znajdującego się od XVI w. w stanie postępującej ruiny. Pierwsza próba interpretacji odkrytego materiału zmierza do wykazania istnienia wcześniejszej postaci kościoła (konsekr. 1011?) w formie stropowej bazyliki z absydą zachodnią oraz postaci późniejszej, powstałej po pożarze w początkach XII w., kiedy wykorzystując część dawnych murów odbudowano kościół, wzniesiono sklepienia, wieżę zachodnią itd.

G. Himmelheber, *Die staatlichen Schlösser in Baden (Zamki w Badenii znajdujące się pod opieką państwa)*, s. 117—120, 3 il.

W związku z przejściem szeregu zamków (m.in. Mannheim, Schweitzingen, Bruchsal) pod opiekę badeńskiego muzeum krajowego, artykuł omawia krótko zagadnienia związane z ich konserwacją i adaptacją dla celów ekspozycyjnych, a następnie obszerniej charakteryzuje problemy związane z inwentaryzacją i konserwacją wyposażenia wnętrza i zachowanych w kilku obiektach kolekcji dzieł sztuki.

H. Kreisel, *Der Wiederaufbau des Aschaffenburgers Schlosses (Odbudowa zamku w Aschaffenburgu)*, s. 120—128, 7 il.

Historia budowy (l. 1607—1614 wg planów arch. G. Riedigera) i charakterystyka formy architektonicznej

jednego z największych i najciekawszych nowożytnych zamków w Niemczech, uszkodzonego poważnie w czasie działań wojennych, stanowi punkt wyjścia do omówienia przebiegu jego odbudowy i adaptacji oraz krytycznej analizy kilku wiążących się z tymi pracami problemów konserwatorskich (kolorystyka fasady, zastosowanie niekonsekwentnie historyzującej stolarki, rekonstrukcja wielu elementów w formie nie istniejącej przed zniszczeniem itd.).

H. Kreisel, *Tagung der Denkmalpfleger 1965 in Hessen und Thüringen (Zjazd konserwatorów krajowych w 1965 w Hesji i Turyngii)*, s. 128—146, 19 il.

Sprawozdanie zawiera problemowe omówienie głównego referatu H. Feldtkellera pt. „Dwadzieścia lat ochrony zabytków na terenie Hesji”, oraz komunikatów i dyskusji (powołanie ICOMOS, konferencja UNESCO w sprawie inwentaryzacji zabytków, badeńska ustawa o ochronie zabytków, problemy konserwatorskie związane z reformą liturgii itd.). Osobną część sprawozdania stanowi obszerna i analityczna charakterystyka problematyki konserwatorskiej zabytków zwiedzanych w czasie wycieczki objętej programem zjazdu, której trasa przebiegała częściowo przez tereny NRD. Spośród wielu problemów objętych charakterystyką na szczególną uwagę zasługują: konserwacja i odtworzenie kolorystyki wnętrza kościelnych (Erfurt, Arnstadt, Haina, Marburg i in.); kolorystyka fasad budownictwa ryglowego (Fritzlar, Frankenberg, Wolfshagen, Immenhausen i in.); sanacja zespołów staromiejskich (Erfurt, Schmalkalden, Marburg, Frankenberg i in.); adaptacja zabytków architektury do potrzeb życia współczesnego (Fritzlar, Frankenberg, Molsdorf i in.); konserwacja ruin (Vesra, Paulinzella).

Recenzje.

G. Dehio, *Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler, Baden — Württemberg*, b. m. 1964 (W. Genzmer), s. 147—148.

J. Mang, *Heimatspflege in Bayern*, München 1965, (T. Gebhard), s. 148.

1600 Jahre Xantener Dom, Köln 1964, (A. Reitzenstein), s. 148—149.

B. Geyer, *Das Stadtbild Alt-Dresdens, Baurecht und Baugestaltung*. Abhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philosophisch-historische Klasse, B. 51, H. 2, Berlin 1964, (A. Horn), s. 150.

H. Kühnel, *Die Hofburg zu Wien*, Graz—Köln 1964, (W. Meyer), s. 150—151.

W. Kordt, *Die Gärten von Brühl*, Köln 1965, (G. Hinz), s. 151—152.

W. Schulten, *Die Heilige Stiege auf dem Kreuzberg zu Bonn; ein Beitrag zur Kunst und Frömmigkeitsgeschichte der Barockzeit*, Bonner Beiträge zur Kunstwissenschaft, Düsseldorf 1964, (T. Gebhard), s. 152.

Personalalia.

L. Gundermann †, (wspomnienia pośmiertne). Odnaczenia i jubileusze.

Marian Arsyński

*

SOOBSZCZENIJA. Wyd. Ministerstwo Kultury SSSR — Wsiesojuznaja Centralnaja Nauczno-Issledowatel'skaja Laboratorija po Konserwacji i Restawracji Muzejnych Chudożestwennych Cennostej (WCNILKR). Moskwa. Wydawnictwo ciągłe, nieperiodyczne.

Dodatek II (1965), 122 strony.

Zawiera materiały z I konferencji Międzynarodowego Instytutu Konserwatorskiego (IIC), która odbyła

się w Rzymie we wrześniu 1961 r. i której przedmiotem były „Ostatnie Osiągnięcia w Konserwacji”. Referaty z konferencji w pełnych tekstach z uzupełnieniami i ilustracjami zostały wydane w 1963 r. w wydawnictwie Butterworth, Londyn, pt. „Recent Advances in Conservation”, a w formie streszczeń opublikowane były w tomie 6 (1961) nr 4 „Studies in Conservation” i w omawianym Dodatku „Soobszczenij”.

Tom 14 (1965), 147 stron, ilustracje.

Pod redakcją prof. S. A. Zajcewa obejmuje artykuły:

1. G. N. Tomaszewicz, **Rozdzielcza chromatografia bibułowa w analizie węglowodanów spotykanych w konserwacji dzieł sztuki i zabytków kultury materialnej**, s. 5—33. Omawia chromatografię bibułową w zastosowaniu do badania spotykanych w dziełach sztuki związków węglowodanowych. Podana metoda odznacza się znaczną czułością (ilości próby potrzebnej do analizy są rzędu 0,1 mg, a niektóre składniki wykrywane są już przy obecności w ilości 0,5 mikrograma). Poza tym sprzęt potrzebny do przeprowadzenia analiz jest prosty i ogólnie dostępny. Zawiera ilustracje przedstawiające sprzęt do omawianego rodzaju chromatografii i reprodukcje przykładowych chromatogramów. W przypisach podano 36 pozycji literatury.

2. R. I. Kaganowicz, **Z metodyki analizy pigmentów malarstwa**, s. 34—68. Omawia proste sposoby identyfikacji pospolitych pigmentów wg zawartych w nich jonów metalicznych, omawia skład chemiczny pigmentów i charakterystyczne reakcje zawartych w nich elementów metalicznych. Artykuł uzupełniono tablicami, przedstawiającymi schematy analizy pigmentów wg ich koloru oraz charakterystyczne obrazy mikroskopowe kryształów uzyskanych w reakcjach analitycznych.

3. M. M. Dewjatow, **Zasadnicze wymagania stawiane zaprawom malarstwa olejnego na płótnie i zastosowanie nowych syntetycznych żywic w charakterze spoiw zapraw**, s. 69—98. Podsumowanie wniosków obszernej pracy nt. techniki malarstwa, przeprowadzonej w Leningradzkim Instytucie im. I. E. Repina. Przedstawione w artykule wnioski są dyskusyjne i — jak stwierdza sam autor — zagadnienie wymaga dalszych prac badawczych.

4. M. P. Wikturina, Z. I. Fałecjewa, **Rentgenografia i diagnostyka porażen owadami muzealnych eksponatów z drewna**, s. 99—104. Przedstawienie próby szerokiego zastosowania techniki rentgenowskiej do kompleksowego badania dzieł sztuki, ilustrowane przykładowymi rentgenogramami, ukazującymi drewnojady w różnych stadiach rozwoju wewnątrz drewna.

Recenzje.

A. A. Eisman i W. M. Nikołajczik, *Fizyczne metody wykrywania niewidocznych tekstów* (A. L. Dub). Wskazuje na możliwości stosowania metod krymina-

listyki do badania zabytków muzealnych i zawiera 21 ilustracji reprezentujących przykłady badania muzealnych zabytków ceramiki, malarstwa i grafiki w podczerwieni, ultrafiolecie, świetle skośnym i pod rentgenem.

Tom 15 (1965), 238 stron.

Pod redakcją W. W. Filatowa i M. W. Kalisz, zawiera informator bibliograficzny literatury rosyjskiej i radzieckiej, dotyczącej konserwacji i restauracji dzieł sztuki i zabytków kultury opracowany przez Ju. I. Grenberga. Informator jest dalszym ciągiem publikacji wydanej w tomie 5 i 6 „Soobszczennij” z lat 1961 i 1962 i podaje w pozycjach od nr 1430 do 2467 notki bibliograficzne, zaopatrzone często w krótkie informacje treściowe o publikacjach konserwatorskich sięgających często od pocz. XIX w. do 1963 r.

Całość podzielono na 6 części, a mianowicie:

- I. **Przechowywanie dzieł sztuki w muzeach i ogólne zagadnienia konserwacji**, s. 7—15 nr 1430—1467;
- II. **Malarstwo**, s. 19—80, nr 1468—1790;
- III. **Grafika artystyczna**, s. 83—92, nr 1791—1838;
- IV. **Księgi drukowane i rękopisy. Materiały archiwalne**, s. 95—116, nr 1839—1918;
- V. **Rzeźba**, s. 119—121, nr 1919—1930;
- VI. **Rzemiosło artystyczne**, s. 125—222, nr 1931—2467.

Informator zaopatrzonego w alfabetyczny indeks autorów i spis przejrzanych wydawnictw periodycznych i ciągłych.

Tom 16 (1966), 125 stron, ilustracje.

Pod redakcją A. A. Eisma i Ju. I. Grenberga, zawiera pracę A. L. Duba i G. A. Głassona **Dokumentacja fotograficzna obiektów muzealnych**. Autorzy w 6 rozdziałach omawiają następujące zagadnienia związane z dokumentacją fotograficzną:

- I. Aparatura fotograficzna i optyka,
- II. Materiały światłoczułe,
- III. Fotografowanie obiektów muzealnych,
- IV. Obróbka negatywów,
- V. Obróbka pozytywów (odbitek i przezroczy),
- VI. Laboratorium fotograficzne.

Dołączony wykaz literatury obejmuje 12 pozycji. Treść zawarta w publikacji przedstawiona jest w sposób przystępny i wyczerpujący z podaniem licznych informacji szczegółowych w postaci recept, fotografii sprzętu, przykładów zdjęć, sposobu organizacji laboratorium, wykazu niezbędnego sprzętu, zasad klasyfikacji negatywów i ich przechowywania w archiwum.

Janusz Lehmann

R E C E N Z J E

Restaurierung und Konservierung, Bericht von der 5. Tagung der Arbeitsgemeinschaft des technischen Museumspersonals in Berlin 1964. „Ergänzungsbande des Berliner Jahrbuchs für Vor- und Frühgeschichte”, 1: 1964, s. 1—107, 26 tabl. poza tekstem.

W końcu października 1964 r. odbyła się w salach Muzeum Przed- i Wczesnohistorycznego w Berlinie V Konferencja Związku Muzealnych Pracowników Technicznych, w której poza Niemcami z NRF udział wzięli przedstawiciele Szwajcarii, Francji, Austrii Danii, Holandii i Wielkiej Brytanii. Program Konferencji obejmował szereg referatów związanych z kon-

serwacją zabytków. Większość wygłoszonych referatów (19 z 23) opublikowano w specjalnym 1 zeszyście dodatkowym do „Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte”. Wydawnictwo to zawiera następującą pozycję:

S. Bröckelmann: *Über die Verwendung einiger Aralditharze in der Restauratorenwerkstatt* (O zastosowaniu niektórych żywic syntetycznych typu Araldith w pracowni konserwatorskiej), s. 1—3;
F. Derz: *Die Reinigung von Textilien in flüssigen Medien* (Oczyszczanie tkanin w środkach płynnych), s. 4—8;